

فصلنامه مطالعات نوین بانکی

شماره مجوز: ۸۳۲۸۹ ((شماره بیست و نهم-زمستان ۱۴۰۴)) ISSN : 2645-5420

بررسی و تبیین ضمان در نظام بانکی کشور

(تاریخ دریافت ۱۴۰۴/۱۰/۰۲ تاریخ تصویب ۱۴۰۴/۱۲/۰۵)

فرزاد کاظمی

چکیده

ضمان در نظام بانکی کشور، از یک سو ریشه در مبانی فقهی و حقوقی «تحمل دین دیگری» و «تضمین ایفای تعهد» دارد و از سوی دیگر در عمل بانکی، به صورت ابزارهای تخصصی مانند ضمانت نامه بانکی، تعهد پرداخت، اعتبار اسنادی، تعهدات تبعی تسهیلات و وثایق متنوع جلوه گر می شود. اهمیت ضمان در بانکداری امروز به این دلیل است که بانک به عنوان واسطه اعتماد عمومی، باید هم ریسک نکول مشتری را مدیریت کند و هم با رعایت قواعد الزام آور حقوق خصوصی و مقررات بانکی، تعهدات خود را به نحوی تنظیم نماید که در برابر ذی نفع و همچنین در برابر مشتری و ضامنین قابل دفاع باشد. این مقاله با روش توصیفی تحلیلی و با اتکا به منابع فقهی، حقوقی و ادبیات بانکی، ضمن تبیین مفاهیم بنیادین ضمان، به بررسی کارکردهای ضمان در عملیات بانکی، تفاوت ضمانت های تبعی و مستقل، چالش های قراردادی و قضایی، و راهکارهای اصلاحی و سیاستی می پردازد. نتیجه اصلی آن است که بخش مهمی از اختلافات بانکی ناشی از خلط میان «ضمان مدنی» و «ضمانت نامه مستقل بانکی» و نیز ضعف استانداردسازی متن تعهدات و عدم هم سویی کامل رویه ها با استانداردهای بین المللی است.

واژگان کلیدی: ضمان، ضمانت نامه بانکی، تعهد مستقل، وثیقه، تسهیلات بانکی، اعتبار

اسنادی، مسئولیت قراردادی، ریسک اعتباری، حقوق بانکی

مقدمه

ضمان در معنای عام خود، سازوکاری برای اطمینان بخشی به اجرای تعهدات و جبران خسارات ناشی از عدم اجراست. در روابط خصوصی سنتی، ضمان عمدتاً در قالب انتقال یا تحمل دین دیگری یا تضمین پرداخت بدهی به وسیله ضامن شناخته می شود. اما در نظام بانکی، ضمان در کنار ماهیت حقوقی خود، یک کارکرد اقتصادی و نهادی پیدا می کند؛ زیرا بانک ها در مرکز جریان اعتبار قرار دارند و هرگونه اختلال در اعتماد به تعهدات بانکی، هزینه مبادله را افزایش داده و به کاهش کارایی بازار پول می انجامد. در عمل، بانک ها با دو دسته نیاز مواجه اند. نخست نیاز به ضمان برای پوشش ریسک اعتباری ناشی از اعطای تسهیلات یا ایجاد تعهدات مالی برای مشتری. دوم نیاز به ارائه ضمان به اشخاص ثالث، به ویژه در پروژه های دولتی و خصوصی، به صورت ضمانت نامه های بانکی و ابزارهای مشابه. در هر دو حالت، تنظیم دقیق ماهیت ضمان، حدود مسئولیت، شرایط مطالبه، و رابطه میان بانک، مشتری و ذی نفع از اهمیت اساسی برخوردار است. با وجود کاربرد گسترده ضمان در بانکداری کشور، همچنان اختلافات قابل توجهی در محاکم و مراجع شبه قضایی دیده می شود؛ اختلافاتی که گاه ناشی از ابهام مفهومی، گاه ناشی از تعارض رویه ها و گاه نتیجه عدم استفاده از قالب های استاندارد حقوقی است. از همین رو، بررسی و تبیین ضمان در نظام بانکی کشور، نه صرفاً یک بحث نظری، بلکه ضرورتی عملی برای کاهش دعاوی، افزایش شفافیت قراردادها، و تقویت ثبات مالی است.

بخش اول: مفاهیم و مبانی نظری ضمان

۱- تعریف ضمان و تمایز آن از مفاهیم نزدیک

ضمان در زبان حقوقی، در ساده‌ترین بیان، تعهد شخصی به پرداخت دین یا جبران خسارت دیگری است. اما همین تعریف کوتاه، در مقام تطبیق با مصادیق، پیچیدگی‌های فراوانی دارد. در حقوق مدنی، ضمان غالباً در قالب «عقد ضمان» مطرح می‌شود که در آن، شخصی پرداخت دین دیگری را بر عهده می‌گیرد. در کنار آن، مفاهیمی مانند کفالت، حواله، رهن، وثیقه و تعهد به نفع ثالث نیز وجود دارد که هر یک آثار ویژه خود را دارند. تمایز ضمان با کفالت از آنجا اهمیت دارد که کفالت ناظر بر احضار شخص است، نه پرداخت دین. تمایز ضمان با رهن و وثیقه نیز اساسی است؛ زیرا در رهن، مال معین وثیقه دین قرار می‌گیرد و طلبکار حق عینی تبعی می‌یابد، در حالی که در ضمان، یک تعهد شخصی ایجاد می‌شود. این تمایز در بانکداری بسیار مهم است، چون بانک گاه از مشتری ضامن شخصی می‌خواهد و گاه وثیقه ملکی یا سپرده نقدی اخذ می‌کند و آثار هر یک بر نحوه وصول مطالبات و اولویت‌ها متفاوت است.

۲- ارکان و شرایط تحقق ضمان در حقوق کلاسیک

در تحلیل کلاسیک، برای تحقق ضمان، وجود دین یا تعهد اصلی، رضایت طرفین، اهلیت ضامن و مضمون‌له و قابلیت انتقال یا تحمل دین مطرح می‌شود. همچنین بحث می‌شود که آیا ضمان موجب انتقال دین از ذمه مدیون به ذمه ضامن می‌شود یا ضم ذمه به ذمه رخ می‌دهد. این اختلاف نظری در برخی نظام‌ها اهمیت عملی زیادی پیدا می‌کند؛ زیرا تعیین می‌کند که پس از ضمان، آیا طلبکار فقط به ضامن رجوع می‌کند یا می‌تواند همزمان به مدیون و ضامن مراجعه کند.

در بانکداری، هرچند این مباحث در ضمانت‌های شخصی و تضامنی تسهیلات اهمیت دارد، اما در ضمانت‌نامه‌های بانکی مستقل، ساختار حقوقی متفاوت است و به جای انتقال یا ضم ذمه، با «تعهد مستقل بانک به نفع ذی نفع» مواجه‌ایم.

۳- مبانی فقهی ضمان و پیوند آن با عدالت قراردادی

در فقه اسلامی، ضمان از نهادهای مهم برای سامان‌دهی روابط مالی است و در کنار قواعدی مانند لاضرر، غرر، وفای به عهد و احترام مال، نقش تنظیم‌گر دارد. از منظر فقهی، اصل بر آن است که تعهدات باید شفاف، معلوم و مبتنی بر رضایت باشد. در ضمان نیز، تعیین دین، امکان مطالبه و حدود مسئولیت اهمیت دارد.

در نظام بانکی کشور که بخش عمده عملیات آن باید با موازین شرعی سازگار باشد، تبیین ضمان از منظر فقهی به بانک کمک می‌کند تا ابزارهای تضمین را به گونه‌ای طراحی کند که از شبهات ربوی یا غرری دور باشد و در عین حال کارایی اقتصادی خود را حفظ کند.

بخش دوم: جایگاه ضمان در ساختار حقوقی و مقرراتی نظام بانکی کشور

۱- ضمان در حقوق مدنی و تأثیر آن بر ضمان‌های بانکی

حقوق مدنی به عنوان چارچوب اصلی تعهدات، بر بسیاری از روابط بانکی سایه می‌اندازد. قراردادهای تسهیلات، تعهدات مشتری، اخذ ضامن، و حتی شرایط رجوع بانک به ضامن، همگی تا حد زیادی در پرتو قواعد عمومی قراردادها و ضمان قابل تحلیل هستند. از این منظر، هرگاه بانک از شخص ثالث به عنوان ضامن تسهیلات استفاده می‌کند، روابط میان بانک، مشتری و ضامن تابع قواعد ضمان، مسئولیت قراردادی، و نیز قواعد مربوط به تضامن و رجوع

است اما اشتباه رایج آن است که همین منطق مدنی بدون تفکیک، بر ضمانت‌نامه بانکی نیز تحمیل می‌شود. در حالی که ضمانت‌نامه بانکی، به‌ویژه نوع مستقل آن، بیشتر به منطق تعهدات تجاری نزدیک است و از حیث کارکرد، جایگزین اعتماد قراردادی در معاملات بزرگ می‌شود.

۲- مقررات و رویه‌های بانکی مرتبط با ضمان

در نظام بانکی، بانک‌ها با مجموعه‌ای از مقررات و دستورالعمل‌های داخلی و نهاد ناظر مواجه‌اند. این مقررات معمولاً درباره نحوه صدور ضمانت‌نامه، حدود اختیارات شعب، نوع وثایق قابل پذیرش، سقف‌های اعتباری، و نحوه شناسایی و کنترل ریسک تدوین می‌شود. هرچند این مقررات درون‌سازمانی است، اما در عمل بر روابط حقوقی طرفین اثر می‌گذارد؛ زیرا متن ضمانت‌نامه‌ها و قراردادهای اخذ و وثیقه غالباً بر اساس همین الگوها شکل می‌گیرد. نکته کلیدی آن است که مقررات بانکی، اگرچه می‌تواند نظم عملیاتی ایجاد کند، جایگزین قواعد حقوقی ماهوی نیست. بنابراین بانک باید متن تعهد خود را به گونه‌ای تنظیم کند که هم با مقررات داخلی سازگار باشد و هم در برابر تفسیر قضایی پایدار بماند.

۳- نسبت ضمان با بانکداری بدون ربا و عقود اسلامی

در بانکداری بدون ربا، قراردادهای بانکی در قالب عقود معین یا ترکیبی منعقد می‌شوند. در این فضا، ضمان گاه به‌عنوان تضمین انجام تعهدات ناشی از عقود مشارکتی و مبادله‌ای مطرح است. مثلاً در فروش اقساطی یا مرابحه، ضمان می‌تواند تضمین پرداخت اقساط باشد. در مشارکت مدنی یا مضاربه، ضمانت سود یا اصل سرمایه به‌صورت مطلق می‌تواند محل بحث باشد، اما ضمانت در قالب تعهد به جبران تخلف، تعدی، تفریط یا تضمین تعهدات قراردادی

مشخص، کارکرد خود را دارد. به همین دلیل، بانک‌ها باید میان «ضمانت تعهدات قراردادی قابل تضمین» و «تضمین نتایج اقتصادی نامعلوم» تفکیک کنند. ضمان در معنای صحیح خود، ناظر بر تعهد معین و قابل مطالبه است و از این جهت می‌تواند با اصول شفافیت و منع غرر هم‌سویی داشته باشد.

بخش سوم: ضمان در عملیات بانکی و ابزارهای رایج

۱- ضمانت‌نامه بانکی و ماهیت حقوقی آن

ضمانت‌نامه بانکی، تعهد کتبی بانک به پرداخت مبلغ معین به ذی‌نفع در صورت تحقق شرایط مندرج در ضمانت‌نامه است. ضمانت‌نامه‌ها از نظر ماهیت می‌توانند به دو دسته کلی تقسیم شوند. دسته نخست ضمانت‌نامه‌هایی که به صورت وابسته به قرارداد پایه تحلیل می‌شوند و بانک امکان طرح برخی ایرادات مرتبط را برای خود محفوظ می‌دارد. دسته دوم ضمانت‌نامه‌های مستقل یا عندالمطالبه است که در آن، تعهد بانک از قرارداد پایه جداست و بانک صرفاً بر اساس مفاد ضمانت‌نامه و اسناد مطالبه، مکلف به پرداخت است. اهمیت این تفکیک در این است که در ضمانت‌نامه مستقل، بانک وارد ماهیت اختلاف میان مشتری و ذی‌نفع نمی‌شود. این ویژگی باعث سرعت در پرداخت و اعتماد در معاملات می‌شود، اما همزمان ریسک سوءاستفاده یا مطالبه ناروا را نیز مطرح می‌کند. به همین دلیل، شرط‌گذاری دقیق، تعیین مدارک مطالبه، و پیش‌بینی استثنای محدود مانند تقلب آشکار، در تنظیم ضمانت‌نامه اهمیت دارد.

۲- ضمان در تسهیلات بانکی و نقش ضامن شخصی

در تسهیلات بانکی، ضمان غالباً در قالب اخذ ضامن یا ضامنین مطرح است. بانک با بررسی اعتبار مشتری، ممکن است علاوه بر وثیقه، از شخص ثالث نیز بخواهد که پرداخت بدهی را تضمین کند. در این ساختار، پرسش‌های عملی متعددی شکل می‌گیرد. آیا ضامن مسئولیت تضامنی دارد یا تبعی. آیا بانک باید ابتدا به بدهکار اصلی رجوع کند یا می‌تواند مستقیم به ضامن مراجعه نماید. حق رجوع ضامن به بدهکار چگونه است و در چه شرایطی تقویت یا محدود می‌شود. در عمل، بانک‌ها معمولاً با درج شروط قراردادی، مسئولیت ضامن را به صورت تضامنی و هم‌سطح بدهکار اصلی تنظیم می‌کنند تا وصول مطالبات تسهیل شود. اما این امر باید با دقت حقوقی انجام شود تا از ادعاهای بطلان شرط یا عدم آگاهی ضامن جلوگیری شود. شفافیت متن تعهد ضامن، تعیین سقف مسئولیت، و تصریح به هزینه‌ها و خسارات، در کاهش اختلافات مؤثر است.

۳- وثایق و تضمین‌های عینی به عنوان مکمل ضمان

ضمان در بانکداری معمولاً تنها ابزار تضمین نیست. وثیقه‌های عینی مانند رهن املاک، توثیق سپرده، ترهین سهام یا سایر دارایی‌ها، و نیز تعهدات قراردادی مانند شرط تسریع و شرط حق فسخ، همگی بخشی از بسته تضمینی بانک هستند. اهمیت وثیقه‌های عینی در این است که بانک را از مسیر اجرای وثیقه به وصول نزدیک می‌کند، اما فرآیندهای حقوقی و اجرایی آن ممکن است زمان‌بر باشد. در مقابل، ضمان شخصی می‌تواند سرعت رجوع را افزایش دهد، اما وابسته به وضعیت مالی ضامن است. بانک حرفه‌ای معمولاً ترکیبی از تضمین‌های شخصی و عینی را انتخاب می‌کند و تناسب آن را با ماهیت تسهیلات و ریسک مشتری می‌سنجد.

۴- اعتبار اسنادی و نقش تعهدات بانکی مرتبط با ضمان

اعتبار اسنادی در معاملات تجاری، نوعی تعهد بانکی است که بانک گشاینده در برابر ارائه اسناد مطابق، متعهد به پرداخت وجه به ذی نفع می شود. هرچند اعتبار اسنادی از نظر کلاسیک ضمان محسوب نمی شود، اما از منظر کارکرد اقتصادی، تضمینی برای پرداخت است. در اینجا نیز اصل استقلال تعهد بانکی و اصل بررسی شکلی اسناد مطرح است. شباهت اعتبار اسنادی با ضمانت نامه مستقل در این است که بانک ها معمولاً وارد ماهیت قرارداد خرید و فروش نمی شوند و تنها انطباق اسناد با شرایط اعتبار را می سنجند. همین منطق در ضمانت نامه های مستقل نیز جریان دارد؛ با این تفاوت که در ضمانت نامه، شرط مطالبه غالباً ساده تر و مبتنی بر اعلام تخلف یا درخواست کتبی است.

بخش چهارم: تحلیل حقوقی ضمانت نامه بانکی مستقل و آثار آن

۱- اصل استقلال تعهد بانک

اصل استقلال به این معناست که تعهد بانک در ضمانت نامه مستقل، از قرارداد پایه میان مشتری و ذی نفع جداست. بنابراین حتی اگر مشتری مدعی باشد تعهد خود را انجام داده یا ذی نفع حق مطالبه ندارد، بانک اصولاً مکلف است در صورت ارائه مطالبه مطابق متن ضمانت نامه، پرداخت کند. این اصل برای معاملات بزرگ حیاتی است؛ زیرا ذی نفع نمی خواهد درگیر اختلافات طولانی شود و به پشتوانه اعتبار بانک تکیه می کند. با این حال، استقلال مطلق نیز نیست. اگر تقلب آشکار و قابل اثبات وجود داشته باشد یا مطالبه به وضوح برخلاف شرایط سند باشد، بانک می تواند از پرداخت امتناع کند یا موضوع به تصمیم مرجع صالح سپرده شود. چالش اصلی در اینجا، تعیین معیار «تقلب» و نحوه احراز آن در زمان کوتاه است.

۲- اصل رعایت دقیق شرایط سند

در ضمانت نامه مستقل، بانک تعهد می کند طبق شروط مندرج در سند پرداخت کند. بنابراین ذی نفع باید مطالبه را مطابق همان شروط ارائه دهد. اگر ضمانت نامه مثلاً ارائه «اظهارنامه کتبی مبنی بر عدم انجام تعهد» یا «گواهی دستگاه نظارت» را شرط کرده باشد، بانک باید همان را مطالبه کند و حق ندارد شرط را نادیده بگیرد یا سخت گیری غیرمنطقی اعمال نماید. این اصل، از یک سو امنیت بانک را افزایش می دهد و از سوی دیگر به ذی نفع پیام می دهد که متن ضمانت نامه باید دقیق و عملیاتی باشد. هرچه متن پیچیده تر و مبهم تر باشد، احتمال اختلاف در تفسیر بالا می رود.

۳- رابطه بانک با مشتری و حق رجوع بانک

بانک هنگام صدور ضمانت نامه، معمولاً از مشتری وثیقه یا سپرده نقدی اخذ می کند و قراردادی تحت عنوان قرارداد صدور ضمانت نامه یا قرارداد جبران سازی منعقد می شود. در این قرارداد، مشتری تعهد می کند هر مبلغی را که بانک به ذی نفع پرداخت کند، به بانک مسترد نماید و همچنین هزینه ها و خسارات را بپردازد. اگر ضمانت نامه پرداخت شود، حق رجوع بانک به مشتری غالباً روشن است، اما اختلافات زمانی ایجاد می شود که مشتری پرداخت را ناروا بداند و بخواهد بانک از پرداخت خودداری کند یا پس از پرداخت، از استرداد وجه امتناع ورزد. در این شرایط، معیار اصلی همان قراردادی است که مشتری با بانک امضا کرده و نیز شرط های اخذ وثیقه. بنابراین تنظیم دقیق قراردادهای پشتوانه صدور ضمانت نامه به اندازه متن خود ضمانت نامه اهمیت دارد.

بخش پنجم: چالش‌ها و مسائل عملی ضمان در نظام بانکی کشور

۱- خلط مفهومی ضمان مدنی و ضمانت‌نامه بانکی

یکی از مهم‌ترین چالش‌ها، خلط میان ضمان به معنای کلاسیک و ضمانت‌نامه مستقل است. وقتی ضمانت‌نامه بانکی مانند ضمان مدنی تفسیر شود، انتظار می‌رود بانک ایرادات قرارداد پایه را بررسی کند و پرداخت را معلق سازد. اما چنین رویکردی کارکرد ضمانت‌نامه را از بین می‌برد و آن را به یک تعهد مشروط و کند تبدیل می‌کند. از سوی دیگر، اگر ضمانت‌نامه واقعاً به عنوان تعهد مستقل صادر شده باشد، مشتری باید از ابتدا بداند که ابزار را برای ایجاد اطمینان سریع به ذی‌نفع ارائه می‌دهد و نزاع‌های قراردادی باید در مسیرهای دیگر حل شود.

۲- ابهام در متن ضمانت‌نامه‌ها و قراردادهای جانبی

ابهام‌های رایج شامل مواردی مانند تعریف ناقص «شرایط مطالبه»، عدم تعیین دقیق «مدارک لازم»، استفاده از اصطلاحات مبهم مانند «در صورت عدم انجام تعهد» بدون تعیین مرجع تشخیص، و نیز عدم توجه به تاریخ‌ها، تمدید و کاهش مبلغ است. همچنین در قراردادهای پشتوانه، گاه حدود مسئولیت مشتری و ضامنین، هزینه‌ها، کارمزدها و خسارات به صورت کلی و غیرشفاف درج می‌شود که زمینه اختلاف را افزایش می‌دهد.

۳- چالش تقلب و سوءاستفاده از ضمانت‌نامه‌های عندالمطالبه

ضمانت‌نامه عندالمطالبه اگر بدون شرط گذاری مناسب صادر شود، می‌تواند ابزار فشار یا سوءاستفاده شود. در برخی پروژه‌ها، ذی‌نفع ممکن است برای اعمال فشار در اختلافات، تهدید به مطالبه ضمانت‌نامه کند. از منظر حقوقی، مقابله با این وضعیت نیازمند سازوکارهایی است که

هم استقلال ضمانت نامه را حفظ کند و هم در برابر تقلب یا سوءنیت آشکار، امکان مداخله محدود و سریع فراهم آورد. راهکار عملی در بسیاری از نظام‌ها، استفاده از شرایط مطالبه معقول، تعیین مدارک حداقلی اما مؤثر، و پیش‌بینی امکان دستور موقت در موارد استثنایی است.

۴- طولانی شدن فرآیند وصول مطالبات از ضامن و وثیقه

در تسهیلات بانکی، حتی با وجود ضامن و وثیقه، وصول مطالبات می‌تواند طولانی شود. ضعف ارزیابی اعتبار، پذیرش وثایق کم‌نقدشونده، ناهماهنگی میان واحدهای حقوقی و اعتباری، و نیز پیچیدگی‌های اجرایی، همگی موجب می‌شود ضامن و وثیقه در عمل کارکرد سریع خود را از دست بدهد. این موضوع، بانک را به سمت اخذ تضمین‌های سنگین‌تر و افزایش هزینه مشتری سوق می‌دهد که در نهایت بر تولید و سرمایه‌گذاری اثر منفی دارد.

نتیجه‌گیری

ضمان در نظام بانکی کشور، نهادی چندوجهی است که هم ریشه در مبانی فقهی و حقوقی دارد و هم در عمل بانکی، به صورت ابزارهای پیچیده و تخصصی ظهور می‌کند. تحلیل این مقاله نشان داد که بخش مهمی از چالش‌ها ناشی از عدم تفکیک دقیق میان ضمان مدنی تبعی و ضمانت‌نامه بانکی مستقل، ابهام در متن اسناد، و ضعف استانداردسازی است. همچنین روشن شد که ضمان اگرچه ابزار مهمی برای کنترل ریسک است، اما جایگزین تحلیل اعتباری و حکمرانی ریسک نیست. با استانداردسازی متن ضمانت‌نامه‌ها، شفاف‌سازی قراردادهای پشتوانه، آموزش مفهومی به ذی‌نفعان و مشتریان، و تقویت سازوکارهای حل اختلاف تخصصی، می‌توان هم کارایی ضمان را افزایش داد و هم از افزایش دعاوی و هزینه‌های مبادله

جلوگیری کرد. در نهایت، تبیین دقیق ضمان در بانکداری کشور نه تنها به سود بانک‌ها، بلکه به سود فعالان اقتصادی و ثبات کل نظام مالی خواهد بود.

پیشنهادهای راهکارهای اصلاحی

- استانداردسازی متن ضمانت‌نامه‌ها و قراردادهای پشتوانه

ضروری است متن ضمانت‌نامه‌های بانکی با الگوهای روشن، کوتاه، و دقیق تنظیم شود. شرایط مطالبه باید مشخص، قابل اجرا و حداقلی باشد تا هم استقلال ابزار حفظ شود و هم امکان کنترل سوءاستفاده فراهم گردد. قراردادهای پشتوانه نیز باید سقف مسئولیت مشتری، نحوه جبران، ترتیب استفاده از وثایق، و هزینه‌ها را شفاف بیان کند.

- تفکیک آموزشی و رویه‌ای میان ضمان تبعی و تعهد مستقل

برای کاهش دعاوی، لازم است در آموزش‌های داخلی بانک‌ها، دوره‌های حقوق بانکی و نیز در ارتباط با مشتریان حقوقی، تفکیک میان ضمان مدنی و ضمانت‌نامه مستقل به‌طور رسمی تبیین شود. بسیاری از اختلافات از سوءبرداشت اولیه شکل می‌گیرد. وقتی مشتری بداند ضمانت‌نامه مستقل چه ماهیتی دارد، تصمیم آگاهانه‌تری می‌گیرد و برای مدیریت اختلافات با ذی‌نفع، ابزارهای دیگری را پیش‌بینی می‌کند.

- تقویت نظام اعتبارسنجی و تناسب تضمین با ریسک

بانک‌ها باید از نگاه صرفاً وثیقه‌محور فاصله بگیرند و ضمان را در کنار تحلیل جریان نقدی، رتبه اعتباری، و کیفیت پروژه ببینند. تعیین کارمزد ضمانت‌نامه‌ها و الزامات وثیقه‌ای باید

متناسب با ریسک باشد تا هم عدالت قراردادی رعایت شود و هم منابع بانکی بهینه تخصیص یابد.

• توسعه سازوکارهای حل اختلاف تخصصی

پیشنهاد می شود برای اختلافات مرتبط با ضمانت نامه ها و تعهدات بانکی، سازوکارهای تخصصی مانند داوری بانکی یا هیئت های فنی حل اختلاف در پروژه های بزرگ تقویت شود. هدف این نیست که مسیر قضایی حذف شود، بلکه هدف، کاهش زمان تصمیم گیری و افزایش تخصص در تشخیص موضوعات فنی و مالی است.

منابع و مآخذ

الف) منابع فارسی

۱. قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران، کتاب سوم، مبحث ضمان و قواعد عمومی قراردادها
۲. قانون تجارت، مباحث اسناد تجاری و تعهدات، آخرین ویرایش رسمی منتشره.
قانون عملیات بانکی بدون ربا، مصوب ۱۳۶۲، به همراه آیین نامه ها و دستورالعمل های اجرایی مرتبط.
۳. کاتوزیان، ناصر. قواعد عمومی قراردادها جلد اول و دوم. تهران: شرکت سهامی انتشار.
۴. کاتوزیان، ناصر. حقوق مدنی، الزام های خارج از قرارداد. تهران: شرکت سهامی انتشار.
۵. امامی، سیدحسن. حقوق مدنی جلد اول و دوم و سوم. تهران: انتشارات اسلامیه.
۶. شهیدی، مهدی. سقوط تعهدات و تبدیل تعهد. تهران: انتشارات مجد.
۷. صفایی، سیدحسین. ضمان قهری و مسئولیت مدنی. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
۸. جعفری لنگرودی، محمدجعفر. ترمینولوژی حقوق. تهران: گنج دانش.
۹. محقق داماد، مصطفی. قواعد فقه بخش مدنی. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی.
۱۰. شمس، عبدالله. آیین دادرسی مدنی جلدهای مربوط به دعاوی و دستور موقت. تهران: دراک.

ب) منابع انگلیسی

۱. Goode, Roy. *Commercial Law*. London: Penguin / Oxford University Press (latest available edition).
۲. Ellinger, E. P., Lomnicka, Eva, and Hare, C. M. *Ellinger's Modern Banking Law*. Oxford: Oxford University Press (latest available edition).
۳. Bertrams, Roeland F. *Bank Guarantees in International Trade*. The Hague: Kluwer Law International (latest available edition).
۴. Dolman, David. "Demand Guarantees and the Fraud Exception." *Journal of International Banking Law and Regulation*, selected issues.
۵. International Chamber of Commerce. *Uniform Rules for Demand Guarantees URDG ۷۵۸*. Paris: ICC Publishing.
۶. International Chamber of Commerce. *Uniform Customs and Practice for Documentary Credits UCP ۶۰۰*. Paris: ICC Publishing.
۷. United Nations. *United Nations Convention on Independent Guarantees and Stand-by Letters of Credit (۱۹۹۵)*, official text and commentary sources.
۸. Basel Committee on Banking Supervision. *Principles for the Management of Credit Risk and related guidance papers*, Bank for International Settlements publications.